

ศักยภาพและการสร้างเครือข่ายอบต.

ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วม

The Capacity and Network Development of the Sub-district Administration Organization towards the Participation of Environmental and Natural Resources Conservation

ดุษฎี เจริญสุข¹ ประยูร อัครบวร² พรธิดา วิเศษศิลปานนท์³ และ สุรินทร์ภรณ์ ศรีอินทร์⁴

Dusee Chareansuk¹, Phayun Arkarabavon², Porntida Visetsillapanon³, and Surinporn Sri-in⁴

บทคัดย่อ

การศึกษาศักยภาพและการสร้างเครือข่ายอบต.ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วม ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างวิธีวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้นำชุมชนในเขตตำบลโคกคราม จำนวน 134 คน การศึกษาพบว่ากรวิจัยได้ช่วยให้เกิดการพัฒนาศักยภาพและสร้างเครือข่ายสมาชิกอบต. ผู้นำชุมชน ผู้นำเยาวชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากการดำเนินโครงการร่วมกันระหว่างนักวิจัย สมาชิก อบต. และผู้นำชุมชน ก่อให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ความร่วมมือระหว่างผู้บริหารสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน และผู้นำเยาวชน เกิดสัมพันธภาพที่ดี เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกิดทัศนคติที่ดีต่อการทำเกษตรอินทรีย์บนฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

ABSTRACT

The capacity and network development of the sub-district administration organization towards the participation of natural resources conservation had using mixed method of quantitative and participation action research in implementation the research with the 134 samples of the members and community leaders in Tambon Kok-kram . The research result revealed the capacity and the network development of members of sub-district administration, community and children leaders on the environmental and natural resources conservation, also the development the local wisdom, and the good relationship between them. They had better understanding on the environment and natural resources conservation, positive attitude to the organic agriculture base on the King Bhumipol 's Philosophy of economic sufficiency including induced the public mind for the natural resources conservation for all.

Key Words: The Capacity, Network, Environmental and Natural Resource Reservation, The Participation
Dusadee_cha@yahoo.com

¹ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Bangkok 10900, Thailand.

² ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

Department of History, Faculty of Social Sciences,, Kasetsart University, Bangkok 10900, Thailand.

³ ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล นครปฐม 73170

Department of Social Sciences and Humanities, Faculty of Education, Mahidol University, Nakhon Pathom 73170, Thailand.

⁴ สถานีวิจัยเพื่อการพัฒนาชายฝั่งอันดามัน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ระนอง 85120

Andaman Coastal Research Station for Development, Kasetsart University. Ranong 85120, Thailand.

คำนำ

ปัจจุบันปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยทวีความรุนแรงขึ้นอย่างมาก จนเข้าสู่ขั้นวิกฤติในบางพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลงไป หรือปัญหาการเกิดมลพิษจนเป็นอันตรายต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ของมนุษย์โดยตรง ปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม การใช้สารเคมีทางการเกษตร ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดินและน้ำ ซึ่งประเทศไทยมีความสำคัญในฐานะแหล่งผลิตอาหารของโลก ดังนั้นความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงส่งผลกระทบต่อการผลิตโดยเฉพาะด้านการเกษตรของไทย รวมทั้งประเด็นปัญหาของสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ ก็ได้มีการพูดถึงทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับโลก เพื่อที่จะแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างเร่งด่วน

ในช่วงระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม (Green Revolution and Sustainable Development) โดยคำนึงถึงการพัฒนาที่ไม่ทำลายระบบนิเวศ ซึ่งเป็นห่วงโซ่อาหารของมนุษย์ โดยมีดัชนีชี้วัดจากการประเมินการคงอยู่ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการมีแนวคิดที่มองว่าการแก้ไขปัญหาควรถูกจำกัดเฉพาะในภาครัฐ เพราะมีข้อจำกัดนานาประการที่ทำให้ไม่สามารถดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในเรื่องของปัญหาความยากจน การขาดการศึกษา การพัฒนาทางเทคโนโลยีที่ต้องการเพิ่มผลผลิตสูงสุด ขณะเดียวกันก็นำไปสู่การก่อมลพิษและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติจนยากจะเยียวยา ส่งผลให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตมากขึ้น ซึ่งเกือบทุกรัฐบาลที่ผ่านมาได้มีความพยายามหาทางแก้ไขปัญหาย่างต่อเนื่องตลอดมา แต่ก็ประสบความสำเร็จเพียงระดับหนึ่ง

นอกจากนี้ ปัญหาของสิ่งแวดล้อมยังเป็นปัญหาที่มีความสัมพันธ์กับปัญหาอื่นๆ ของสังคม ดังนั้น แนวนโยบายในการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม จึงควรเป็นนโยบายที่เปิดโอกาสให้ทุกคนในสังคม ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพสูงสุด อันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม กล่าวได้ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่ทุกคนในสังคมจะต้องร่วมมือกันแก้ไขอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การประสานความร่วมมือกันเป็นเครือข่ายเพื่อการทำงานเป็นทีม และประสานระหว่างชุมชนและองค์กรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นและควรทำการศึกษาวิจัยและพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาฐานราก ได้แก่ กลุ่มสมาชิกเครือข่ายองค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ให้เกิดความตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหามา เพื่อให้การจัดการสิ่งแวดล้อมมีประสิทธิภาพเกิดความยั่งยืนและประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพและสร้างเครือข่ายแกนนำของอบต. ในการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม โดยได้เลือกทำการศึกษาเฉพาะ อบต. ซึ่งเป็นองค์กรระดับรากหญ้าที่ใกล้ชิดกับประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วม ณ ตำบลโคกคราม อำเภอบางปลาร้า จังหวัดสุพรรณบุรี ที่จะร่วมกันดูแลสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตนให้ดี และป้องกันมิให้ถูกทำลาย ซึ่งจะช่วยให้สามารถลดงบประมาณในการกำจัดขยะ ลดปัญหามลพิษที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ การจัดการเรื่องน้ำ การดูแลด้านสิ่งแวดล้อม ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลของประชาชนที่เกิดจากการใช้สารเคมี และโรคที่เกิดจากมลพิษต่างๆ ส่งผลให้สามารถนำงบประมาณส่วนนี้ไปพัฒนาทางด้านการศึกษา พัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และนำไปสู่การพัฒนาแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยใช้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งนำไปสู่การพัฒนาแบบนิเวศเกษตรที่ไม่ทำลาย

สิ่งแวดล้อมและก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนอันจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่โดยตรง และสามารถนำรูปแบบการพัฒนาไปใช้ในพื้นที่อื่นๆ ได้ต่อไป

การตรวจเอกสาร

แนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เกษม จันทรแก้ว (2540:113) ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์ไว้ว่า ธรรมชาติของทรัพยากร เมื่อถูกนำมาใช้นั้นก็จะเกิดความเสื่อมโทรม และ/หรือทรัพยากรย่อยหรือ จนทำให้หายากหรืออาจสูญหายได้ ดังนั้นการอนุรักษ์จึงต้องกำหนดหลักการให้ชัดเจนเพื่อนำไปสู่การสร้างมาตรการและสร้างแผนการอนุรักษ์ต่อไป โดยสรุปหลักการอนุรักษ์มี 3 ประการ ดังนี้

1. การใช้แบบยั่งยืน ทรัพยากรทุกประเภท ทุกกลุ่มต้องมีแผนการใช้แบบยั่งยืน (Sustainable Utilization) ซึ่งต้องมีกฎวางแผนการใช้ตามสมบัติเฉพาะตัวของทรัพยากรพร้อมทั้งมีการเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชนิดของทรัพยากร

2. การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น เมื่อมีการใช้แล้วย่อมเกิดความเสื่อมโทรมเพราะใช้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสม เกินเกี่ยวมากเกินความสามารถในการปรับตัวของระบบ จำเป็นต้องทำการฟื้นฟูให้ดีขึ้นก่อน เมื่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมนั้นๆ ตั้งตัวได้ จึงสามารถนำมาใช้ในโอกาสต่อไป

3. การสงวนของหายากทรัพยากรบางชนิด มีการใช้มากเกินไป หรือมีการแปรสภาพเป็นสิ่งอื่นทำให้บางชนิดของทรัพยากรหายาก ถ้าปล่อยให้มีการใช้เกิดขึ้นแล้วอาจทำให้เกิดการสูญพันธุ์ได้ จำเป็นต้องสงวนหรือเก็บไว้เพื่อเป็นแม่พันธุ์ หรือเป็นตัวแม่บทในการผลิตให้มากขึ้น

หลักการอนุรักษ์ทั้งสามประการนี้ มีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน กล่าวคือต้องใช้ร่วมกัน ถ้าใช้แล้วมีสิ่งใดใช้มากเกินไปจำเป็นต้องการสงวน หรือเก็บรักษาเอาไว้ ฉะนั้นหลักการทั้งสามประการจำเป็นต้องมีการผสมผสานกันเสมอ

แนวคิดเครือข่ายทางสังคม

เครือข่ายทางสังคม คือ กลุ่มคน หรือองค์กรในสังคมที่มีความสัมพันธ์ทางสังคม มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล มีการกระทำกิจกรรมร่วมกัน (Starkey, 1997:14) มีการเชื่อมต่อ (Bond) ระหว่างกลุ่มคนที่มีความรับผิดชอบคล้ายๆ กัน รวมทั้งการสร้างการเชื่อมโยง (Bridge) ไปยังกลุ่มคนที่มีความรับผิดชอบแตกต่างกัน ซึ่งเป็นการเริ่มต้น ของประชาสังคม (Social Capital) ซึ่งมีต้นทุนอันเกิดจาก ความไว้วางใจที่มีต่อกัน ความเอื้ออาทร และการมีความเข้าใจอันดีต่อกัน ที่นำไปสู่การก่อเกิดเครือข่ายของการทำงานที่มีความรับผิดชอบที่หลากหลาย ระบบของเครือข่ายจะช่วยพัฒนาศักยภาพและความสามารถของบุคคล โดยการร่วมกันทำงานเป็นทีมเพื่อนำไปสู่การมีเป้าหมายของการทำงานร่วมกัน

แนวคิดการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นวิธีที่จะระดมประชาชนให้มีบทบาทในการพัฒนาได้ดีที่สุด ด้วยวิธีสร้างจิตสำนึก รับผิดชอบ ปลุกฝังให้เกิดความรัก ความหวงแหน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของสาธารณสมบัติและบ้านเมืองร่วมกัน อุทิศเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

องค์การสหประชาชาติ (United Nations, 1975:4) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการกระทำ และเกี่ยวข้องกับมวลชนในระดับต่างๆ ดังนี้ ประการแรกในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งตัดสินใจเกี่ยวกับจุดประสงค์ทางสังคมและการจัดสรรทรัพยากร และประการที่สองในการกระทำโดยสมัครใจต่อกิจกรรมและโครงการ และเน้นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องครอบคลุมถึงการที่ประชาชนมี

ส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนา การที่ประชาชนมีส่วนร่วมช่วยเหลือในการปฏิบัติตามโครงการ และการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตลอดกระบวนการพัฒนา

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research: PAR)

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ผู้นำชุมชน ผู้นำชาวบ้าน ผู้นำสตรี และเยาวชนในเขตการบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลโคกคราม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 134 คน ผู้วิจัยทำการเลือกพื้นที่ทำวิจัยเป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยติดต่อประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อสอบถามความพร้อมและสร้างความร่วมมือกับท้องถิ่นในการดำเนินการวิจัย สำหรับสาเหตุที่เลือก อบต.โคกคราม เนื่องจากนายกองค์การบริหารส่วนตำบลโคกคราม เป็นผู้มีวิสัยทัศน์การพัฒนาด้านสนับสนุนการพัฒนาคน การพัฒนาสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ แบบสอบถาม การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ และการจัดเวทีประชาคม มีรายละเอียดดังนี้

1. แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Method) ซึ่งเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Likert Scale) โดยสอบถามกับสมาชิกอบต. กรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำสตรี ชาวบ้าน เยาวชนที่เข้าร่วมการประชุม จำนวน 134 คน เพื่อประเมินความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) รวมทั้งการวิเคราะห์สภาพปัญหา จุดแข็ง และจุดอ่อนของตำบลโคกคราม (SWOT Analysis) ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.1 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ กลุ่มผู้บริหาร สมาชิกอบต. ผู้นำชุมชน ผู้นำสตรี ชาวบ้าน และเยาวชน จำนวน 134 คน เพื่อแนะนำโครงการวิจัย สร้างการมีส่วนร่วม และสร้างหุ้นส่วนการทำงาน (Partnership Development) ระหว่างทีมวิจัยกับผู้นำท้องถิ่น และให้ผู้เข้าร่วมประชุมนำเสนอโครงการเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของตำบลโคกคราม (จำนวน 1 ครั้ง)

2.2 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เครือข่ายแกนนำ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานของแต่ละโครงการ (Knowledge Management) การวิเคราะห์ความเข้มแข็ง โอกาส ปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้น รวมทั้งสรุปการติดตามประเมินผล (Monitoring and Evaluation) ทั้งในระหว่างการดำเนินงาน และภายหลังการดำเนินโครงการเสร็จสิ้นแล้ว 6 เดือน (จำนวน 3 ครั้ง)

2.3 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ตัวแทนผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ตัวแทนแกนนำสมาชิกอบต. และตัวแทนผู้นำชุมชน จำนวน 20 คน เพื่อพัฒนาโครงการของอบต.และชุมชน เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม และแบ่งความรับผิดชอบในการติดตามดูแลและประเมินผลโครงการ ระหว่างแกนนำของสมาชิกเครือข่ายในแต่ละภาคส่วน (จำนวน 1 ครั้ง)

3. การจัดเวทีประชาคม (Village Meeting) เพื่อนำเสนอข้อมูล ข้อเสนอ และข้อเสนอเพื่อการพัฒนาต่อประชาคมตำบล ผู้บริหารองค์กรภาครัฐ และเอกชนในท้องถิ่น เครือข่ายแกนนำ ผู้นำชุมชน และประชาชนที่สนใจ รวมทั้งจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการจัดทำแผนพัฒนาอบต. (จำนวน 1 ครั้ง)

การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง ทั้งก่อนและหลังการดำเนินงานวิจัย สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้ t-test เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของกลุ่มตัวอย่างทั้งก่อนและหลังการวิจัย

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Work Shop) เทคนิคการระดมสมอง (Brain Storming) อภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) และการเรียนรู้โดยใช้สื่อตัวแบบจากการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม และการจัดการสิ่งแวดล้อมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการวิจัยและวิจารณ์

ส่วนที่ 1 สภาพทั่วไปของตำบลโคกคราม

ตำบลโคกคราม แบ่งเขตการปกครองเป็น 12 หมู่บ้าน มีพื้นที่ประมาณ 31 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ ของที่ว่าการ อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี มีประชากรจำนวน 9,543 คน มีจำนวนครัวเรือน 1,475 ครัวเรือน ความหนาแน่นเฉลี่ย 307.83 คน/ตารางกิโลเมตร ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มมีทรัพยากรดินและน้ำ สมบูรณ์เหมาะสมสำหรับการเพาะปลูก มีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่าน มีคลองชลประทานหลายสาย มีถนนสุพรรณ-กรุงเทพฯ สาย 340 ผ่าน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

ส่วนที่ 2 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (51.4%) ซึ่งมีจำนวนใกล้เคียงกับเพศหญิง (48.6%) มีอายุระหว่าง 46 - 55 ปี (32.7%) มีเพียง 0.9% เท่านั้นที่มีอายุต่ำกว่า 25 ปี มากกว่าครึ่งหนึ่งมีการศึกษาระดับประถมศึกษา (51.4%) มีสถานภาพสมรสแล้ว (77.6%) สถานภาพทางสังคมเป็นกลุ่มองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น (71.0%) รายได้ต่อเดือน 5,000 บาทหรือต่ำกว่า (46.7%) รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 8,151 บาท รายได้สูงสุดต่อเดือน 60,000 บาท และต่ำสุดต่อเดือน 1,000 บาท ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (47.7%)

เกือบทั้งหมดเคยได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับอันตรายของมลพิษทางสิ่งแวดล้อม (99.1%) ส่วนใหญ่เห็นว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมและถูกทำลาย (90.7%) รองลงมาเห็นว่าปกติดี (7.5%) และมีเพียง 1.9% ที่เห็นว่าไม่มีอะไรน่าเป็นห่วง กลุ่มตัวอย่างได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับประเภทของอันตรายด้านมลพิษทางน้ำ เป็นอันดับแรก (31.7%) รองลงมา คือ ด้านมลพิษทางอากาศ (29.5%) และอันดับสุดท้าย คือ ด้านมลพิษของดิน (13.7%) สำหรับสื่อที่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับอันตรายของมลพิษ พบว่าได้รับจากโทรทัศน์เป็นอันดับแรก (36.7%) รองลงมา คือหนังสือพิมพ์ (20.7%) เมื่อพิจารณาถึงผู้มีหน้าที่ในการอนุรักษ์และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า อันดับแรก คือประชาชนทุกคน (72.7%) รองลงมา คือเจ้าหน้าที่ของรัฐ (12.9%) และอันดับสุดท้าย คือผู้ประกอบการ (6.5%)

ส่วนที่ 3 สภาพปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของตำบลโคกคราม

จากการประเมินสภาพปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมกับสมาชิกและผู้นำชุมชนของอบต. พบว่ามีสภาพปัญหา ดังนี้ 1) ขาดแคลนน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคโดยเฉพาะในฤดูแล้ง 2) ปัญหาน้ำท่วม สาเหตุจากความตื้นเขินของแม่น้ำ การตัดไม้ทำลายป่า การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในพื้นที่ไม่เหมาะสม ขาดการวางผังการก่อสร้าง ระบบป้องกันน้ำท่วมและการระบายน้ำที่ดี 3) เกิดไฟป่าในฤดูแล้งเกือบทุกปี สาเหตุเนื่องจากการเตรียมที่ทำกินของประชาชนในพื้นที่ รวมถึงการจุดไฟเพื่อหาของป่าและล่าสัตว์ นอกจากนี้ยังมีการบุกรุกแผ้วถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอยอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการทำลายสภาพป่าต้นน้ำลำธาร 4) ประชากรในพื้นที่ที่มีความยากจน และขาดการศึกษาโดยเฉพาะครัวเรือนที่อยู่ห่างไกล 5) ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้ผลผลิตทางเกษตรน้อยลงไม่เพียงพอต่อการบริโภค 6) แหล่งน้ำและคุณภาพน้ำเสื่อมโทรมเนื่องจากการใช้สารเคมีในพื้นที่ การพังทลายของดินจากการกัดเซาะหน้าดิน ทำให้เกิดการตกตะกอนในแม่น้ำลำคลอง รวมทั้งมีการทิ้งขยะลงสู่แหล่งน้ำ มีการระบายน้ำทิ้งจากชุมชน อุตสาหกรรมและเกษตรกรรม

ส่วนที่ 4 ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก่อนการจัดกิจกรรมฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก่อนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีระดับความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 2.92) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านผลปรากฏดังนี้

1. ระดับความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้านขยะอยู่ในระดับสูง (ค่าเฉลี่ย = 3.20)
2. ระดับความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้านการเกษตรแบบยั่งยืนอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 2.89)
3. ระดับความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้านแหล่งน้ำ อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 2.67)

ส่วนที่ 5 ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายหลังการจัดกิจกรรมฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาระดับความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายหลังการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม ในกลุ่มทดลองศึกษาโดยการวิเคราะห์ Paired Samples t-test พบว่าการจัดกิจกรรมฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้ระดับคะแนนเฉลี่ยของความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของกลุ่มทดลองในภาพรวมสูงขึ้น (ค่าเฉลี่ย = 2.96) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านผลปรากฏดังนี้

1. ระดับคะแนนความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติด้านขยะ พบว่า กลุ่มทดลองมีระดับคะแนนเฉลี่ยสูงขึ้นภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรม (ค่าเฉลี่ย = 3.23) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95
2. ระดับคะแนนความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติด้านแหล่งน้ำ พบว่า กลุ่มทดลองมีระดับคะแนนเฉลี่ยสูงขึ้นภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรม (ค่าเฉลี่ย = 2.65) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

3. ระดับคะแนนความรู้ทัศนคติ และการปฏิบัติด้านการเกษตรแบบยั่งยืน พบว่า กลุ่มทดลองมีระดับคะแนนเฉลี่ยสูงขึ้นภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรม (ค่าเฉลี่ย = 3.00) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

ผลการศึกษาดังกล่าว อาจเนื่องมาจากการจัดกิจกรรมฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้มีการจัดกิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริมความรู้ ความเข้าใจรวมทั้งแนวคิดต่างๆ เพื่อยกระดับความตระหนักทางด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ส่วนที่ 6 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาศักยภาพและเครือข่ายอบต. ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วม

การดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นำไปสู่การพัฒนาศักยภาพและเกิดเครือข่ายของ อบต. ผู้นำชุมชน และเยาวชนต่อการให้ความร่วมมือด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีความรู้เพิ่มขึ้นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ทั้งในเรื่องของปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ปัญหาโลกร้อน (Global Warming) การเกิดมลพิษของสิ่งแวดล้อม (Environment Pollutions) เช่น อากาศเสีย น้ำเสีย ปัญหาขยะ ปัญหาสารพิษและการปนเปื้อน ในดิน ในอาหาร ซึ่งส่งผลกระทบต่อตัวมนุษย์เองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะ (Public Mind) ที่จะรักษาและหวงแหนมิให้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นถูกทำลาย การตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่จะทำให้อุณหภูมิชีวิตของมนุษย์ดีขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน (Sustainable Development) นั่นคือการมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณภาพดีและมีเพียงพอสำหรับคนในยุคต่อไป

กระบวนการวิจัยและพัฒนาทำให้เกิดการขับเคลื่อนทางด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างคณะกรรมการอบต. ผู้นำชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร และผู้นำเยาวชน ให้เข้ามาเป็นเครือข่ายของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการที่อบต. ผู้นำชุมชน และนักวิจัย ได้ร่วมกันพัฒนาขึ้น จำนวน 3 โครงการ จากการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพและเครือข่ายอบต. ได้ส่งผลทำให้เกิดสิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. เกิดเครือข่ายการประสานงานและการวางแผนงานระหว่างอบต. ผู้นำและสมาชิกโรงเรียนชาวนา ที่ดำเนินการและขยายผลการทำปุ๋ยชีวภาพ โดยได้รับการสนับสนุนจากคณะกรรมการบริหารของอบต.
2. เกิดการริเริ่มโครงการด้านการรณรงค์เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของอบต. เข้าสู่โรงเรียน โดยมีเป้าหมายการดำเนินงานที่เด็กและเยาวชน
3. เกิดการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกอบต. ผู้นำชุมชน ผู้นำเยาวชน โดยพบว่า การพัฒนาโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของกลุ่มตัวอย่างแบบมีส่วนร่วม ทั้งในการเขียนโครงการ การดำเนินโครงการ การทดลอง และการประเมินผลโครงการ ซึ่งต้องอาศัยฐานความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อม (Knowledge Development) การมีสัมพันธภาพที่ดีในกลุ่ม (Good Relationship) ช่วยให้การบริหารงานและโครงการด้านสิ่งแวดล้อมมีความชัดเจนมากขึ้น และสามารถทำได้จริง การมีความรู้ ความเข้าใจต่อสาเหตุของการเกิดปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนมากขึ้น และนำไปสู่การตระหนักถึงความสำคัญของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลและสมาชิก ที่จะต้องสร้างความรู้ความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับประชาชน โดยเฉพาะการ

อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบองค์รวม (Holistic Approach) ทั้งทางด้านการใช้ชีวิตประจำวัน ทางด้านเศรษฐกิจสังคม และอาชีพ ร่วมกับการพัฒนาทางด้านกายภาพ และการแก้ปัญหาความยากจนอื่น ๆ โดยไม่เบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สรุปและเสนอแนะ

จากสภาพปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของอบต.โคกคราม พบว่า ส่วนใหญ่ประชาชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้อง ทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน รองลงมาคือ ปัญหาสารพิษจากยาฆ่าแมลงและปุ๋ย ปัญหาน้ำเสีย อากาศร้อนและมีความแห้งแล้งมากกว่าอดีต ปัญหาการจัดเก็บขยะ และการทิ้งขยะลงในแม่น้ำลำคลอง รวมทั้งการขาดการบริหารจัดการที่ดีและทันต่อ เหตุการณ์ในการจัดการกับปัญหามลภาวะของสภาพแวดล้อม เช่น คุณภาพของน้ำ ดินเสื่อมคุณภาพ การจัดการ กับขยะ ซึ่งโครงการวิจัยได้ช่วยเสริมศักยภาพด้านความรู้ ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อมทั้งในเรื่องการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ภาวะโลกร้อน (Global Warming) ปัญหามลภาวะสิ่งแวดล้อมจากการใช้ ยาปราบศัตรูพืช การพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการขยะ (Management Strategy) โดยใช้วิธีการระดมสมอง (Brain Storming) และการมีส่วนร่วม ทั้งในระดับบริหารและระดับปฏิบัติการของอบต. ในการจัดทำโครงการ นำร่อง (Pilot Project) ร่วมกับผู้นำชุมชน และเยาวชน เข้ามาสู่กระบวนการสร้างเครือข่าย (Network) จากกรรมกิจกรรมและการสร้างความตระหนักร่วมกัน เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและลดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม แบบมีส่วนร่วม ซึ่งการมีกิจกรรมร่วมกันจะส่งผลต่อการพัฒนาความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม (Knowledge Development) การสร้างสัมพันธภาพที่ดี (Good Relationship) การพัฒนาเครือข่ายทางสังคม (Social Network Development) การให้ความร่วมมือ (Collaboration) การสร้างความเข้าใจ (Understand) ซึ่งจะ นำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. องค์การบริหารส่วนตำบล ควรมีโครงการพัฒนาบุคลากรผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการและการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับ อบต.อย่างเร่งด่วน เพื่อให้สามารถเป็นที่ปรึกษา/พี่เลี้ยงผู้นำชุมชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ทันกับสถานการณ์
2. ควรมีนโยบายการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม ส่งเสริม ให้เกิดการพัฒนาโครงการที่นำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมบน พื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนให้สามารถดำเนินงานได้ด้วยตนเอง (Self-Help Group) และลดการพึ่งพิงหน่วยงานภายนอก

เอกสารอ้างอิง

- เกษม จันทรแก้ว. 2540. *โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Starkey, P. 1997. *Networking for development*. UK: International Forum for Rural Transport and Development.
- United Nation. 1975. *Popular Participation in Decision Making for Development*. New York : United Nation Publication.